

УДК 1 :336:001.891 (08)
ISBN 978-966-484-208-9

Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (10 – 12 травня 2014 року, Львів) / Редколегія. відп. секретар З. С. Скрипник. – Львів, 2014. – 451 с. – С. – 145–153.

М. В. Ілляхова,

кандидат філософських наук, доцент

кафедри філософії і освіти дорослих

Університету менеджменту освіти

НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний інфосвіт принципово змінив статус і вектори розвитку економіки, ефективність якої визначається насамперед темпами розбудови «суспільства знань», умінням ефективно використовувати можливості людського капіталу. Сформувався новий тип економіки – «інноваційна економіка» або «економіка знань», яка заснована на постійному технологічному вдосконаленні та виробництві технологій й високотехнологічної продукції з дуже високою додатковою вартістю. За словами В. Журавльова: «Найважливішою характеристикою інноваційно-креативної економіки є наявність індустрії інновацій, під якою розуміється сфера розробки, виробництва та реалізації конкурентоспроможних інновацій у масовому масштабі. Індустрія інновацій повинна охоплювати всі галузі економіки та соціальну сферу, а самі інновації повинні носити галузевий і міжгалузевий характер» [4, с. 13].

Інновації мають мати наступні характеристики: креативність – високий ступінь новизни і корисності; стратегію – забезпечення конкурентних переваг і успішної корпоративної діяльності на ринку в довгостроковому періоді; реалізацію – бути реалізованими у вигляді

конкретних товарів і послуг; прибутковість – підвищення до максимуму цінності кінцевого продукту для споживачів, підприємств і суспільства в цілому. Прибуток в інноваційній економіці в основному створює не матеріальне виробництво і не концентрація капіталу, а інтелект новаторів і вчених, а головними продуктами стають нові ідеї та інновації в різних сферах людської діяльності. Саме креативність стає основним джерелом та цінністю інноваційної економіки.

Орієнтація на інновації становить, відповідно, основу діяльності не лише високотехнологічних і наукових галузей, але й системи освіти, рівень якої поряд з інноваційною системою країни є показником її конкурентоспроможності на світовому ринку. Така ситуація має стимулювати самооновлення освіти в її інноваційних інтенціях. Нині перед сучасною освітою гостро стоїть проблема створення якісно нової системи підготовки високоосвічених спеціалістів, які повинні володіти компетенціями у сфері інноваційної економіки та менеджменту, зокрема вміннями створювати нові знання, генерувати нові «рецепти рішень». Оскільки саме креативність та творчий потенціал працівників виявляються сьогодні головними факторами ефективності економічної системи, без яких недосяжний її технічний і економічний прогрес, незалежно від обсягів коштів, інвестованих у технології.

Особливістю інноваційної економіки є те, що її головний ресурс – знання та інформація, на відміну від всіх інших ресурсів, не характеризується споживанням у його традиційному розумінні, а визначається специфічними якостями самої людини – здатністю до креативної активності. С. Кіров визначає: «Креативність і творче мислення є невід'ємними компонентами професійної підготовки фахівців-слухачів, оскільки це створює можливості для педагогів вивчати і використовувати новітні досягнення світової практики, та вносити свій внесок до розробки

тих чи інших проблем з урахуванням наявного і набутого досвіду» [5, с. 41].

Життєдіяльність особистості одночасно є процесом накопичення різноманіття можливостей їх наступних тимчасових актуалізацій або кінцевих проявів. Реалізація попередніх можливостей завжди виявляється передумовою появи нових. Цей плинний, нестійкий комплекс флуктуацій, змін та взаємопереходів, нелінійних процесів упорядкування та хаотизації, актуального і потенційного є умовою появи самоорганізації, виникнення нового. Нове виникає в результаті флуктуацій як емерджентне, непередбачуване, у вигляді багатовимірного спектру можливих шляхів. Готовність до виникнення нового, до вибору з альтернатив уможливує нелінійне мислення, креативність як здатність переорієнтуватися на нові виміри, забезпечувати подальший саморозвиток. Креативність є своєрідною технологією генерації нового. Шляхом трансформації і керованого розширення сприйняття реальності як майбутнього, креативність здатна системно організувати теперішнє. Підтримуємо думку Д. Чернавського [7], про те, що креативність – творче конструювання у режимі самоорганізації процесу мислення. У цьому сенсі креативність відрізняється від творчості, як генерації нового знання, вмінням використання вже існуючих актуальних властивостей, зв'язків, відносин, хоча і прихованих. Креативність передбачає створення, проектування таких властивостей із вже існуючих елементів. Відповідно інноваційна має формувати креативного мислення особистості, яка зможе створювати альтернативні шляхи розвитку своєї діяльності, безпосередньо приймати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації.

Як відомо, творчість – це діяльність зі створення чогось якісно нового, оригінального у свідомості й соціальній практиці. Вона характеризується продукуванням нових результатів, здатністю по-новому вирішувати старі завдання. Творча діяльність спрямована на майбутнє,

вона не вписується до усталених норм й стереотипів мислення. Вона спрямована не на здійснення дії, а на реалізацію потенційних можливостей. Креативне, нелінійне мислення є умовою творчої діяльності особистості. Творчість характеризується некерованою спонтанністю, креативність – керованою продуктивною уявою. Відповідно, творчий потенціал є ресурсом творчих можливостей людини, здатністю людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому. Перш ніж вимагати від людини інновацій, потрібно створити умови, аби вона усвідомила власні акмеологічні резерви, креативні ресурси та можливості їхньої реалізації, як це знання можливо конструктивно використовувати при вирішенні зовнішніх і внутрішніх особистісних і професійних задач. Таким чином, інноваційна освіта має стати системою збудників і супроводу професійного саморозвитку та становлення професійної індивідуальності особистості.

Суспільство, в якому знання стають капіталом і головним ресурсом економіки, демонструє необхідність створення адекватної сучасним соціально-економічним умовам багаторівневої неперервної системи креативного інноваційної освіти, кінцевою метою якої є формування культурної, інтелектуально розвиненої, психічно і фізично здорової особистості, стійкої до нестабільних умов і агресивних викликів соціально-економічного середовища. У нестабільних станах людина має вміти безпосередньо приймати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації, самовизначатися, тобто вчитися бути суб'єктом власного життя. Центральною ідеєю інноваційної освіти є неперервне усунення невизначеності статусу людини в світлі пізнавальних і діяльнісних практик протягом усього життя, а також виявлення й розкриття все більш глибоких вимірювань її самості, нових глибин і масштабів її буття. М. Аколова вважає, що сьогодні інноваційну освіту слід розглядати як «системну сукупність освітніх процесів, заснованих на

активному застосуванні новітніх інформаційних та організаційно-педагогічних технологій, що передбачає упровадження теоретичних, практичних та педагогічних інновацій» [1, с. 150]. Специфікою ж інноваційної освіти є формування особистості, яка компетентно, ефективно і креативно актуалізується у всіх сферах суспільного життя.

Така освіта має стати певною програмою адаптації людини до інтегрально-економічного середовища, що формується. Головна мета – навчити людину ефективно діяти у цьому середовищі. Ця програма не розрахована на виграш чи конкуренцію, бажання всім довести значимість своїх знань. Задача є іншою, не завжди звичною для сучасної людини. Вона полягає у тому, аби навчити кожного виходити за межі власного егоїзму та бачити «Іншого», переживати його специфічний стан. Це формування здатності бачити світ не стереотипно, крізь власні фільтри, але разом з іншими у багатовимірності життєвих варіантів. Це дозволить людині вільно спілкуватися у відкритому для співробітництва світі. Зокрема, С. Кіров визначає: «Освіта у сучасному суспільстві – це найважливіша умова творчого розвитку особистості, без якого неможливе ефективне функціонування людини у динамічному світі, що розвивається [5, с. 30]». Відповідно, в умовах інноваційної економіки сучасна освіта має забезпечити ефективне формування та розвиток креативної компетентності й інноваційного мислення людини.

Розуміння інноваційної освіти, яка формує в особи креативну компетентність, соціальну та професійну мобільність, потребу в самоосвіті, здатність реагувати на непередбачувані, змінні умови й можливість впливати на них є синергетичним процесом. Саме з позицій синергетики, на переконання В. Буданова, освіта перетворюється на «нелінійну ситуацію відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку, на процес, що сприяє пробудженню власних сил того, хто навчається, співробітництву з собою та іншими учасниками освітнього процесу» [3, с.

97]. Такий процес, на відміну від традиційної моделі засвоєння знань, розкриває креативні ресурси людини та формує у неї здатність змінювати способи власної діяльності у складних, нестабільних умовах.

При застосуванні принципів синергетики до системи освіти можливо вирішити основні проблеми, такі як: стереотипізація мислення, актуалізація креативності, розвиток творчого потенціалу особистості. Це дозволить створити інтегровану теоретико-методологічну модель інноваційної освіти, що орієнтована на практичну герменевтику індивідуальних випадків. Така модель фундується на дослідженні причин виникнення дисипативних коливань у свідомості особистості, що призводить до абсолютно нової організації системних елементів її саморозвитку. Такий саморозвиток характеризується спонтанністю, комбінуванням різноманітних елементів життєвіту, випадковістю, можливістю.

Відповідно фундамент основних принципів освіти як синергетичного процесу визначають наступні положення: людина у кожний момент своєї життєдіяльності є частиною тієї чи іншої потенційної, можливої ситуації, невизначеність якої вимагає від неї самовизначення, прийняття оптимальних рішень. У поточних життєвих ситуаціях присутня суб'єктивна невизначеність, нерозуміння людиною можливостей ситуації, в якій вона перебуває, що робить її іграшкою або жертвою стихійного розвитку обставин. Людина має оволодіти стихійним хаосом, освоєнням нових життєвих альтернатив, можливостями перетворення себе на активного суб'єкта власного життя.

Така інноваційна модель неперервної освіти має сприяти формуванню та реалізації креативної діяльності людини задля створення й планування бажаних життєздатних смислових систем. Адже «рівень освіченості людини тим вище, чим ширше сфера діяльності і вище ступінь невизначеності ситуацій, в яких вона здатна діяти самостійно, – зазначає Є.

Солодова, – чим більш широким спектром можливих способів діяльності вона володіє, тим ґрунтовнішим є вибір одного з таких способів» [6, с. 245]. Таким чином, можна визначити, що креативна діяльність це: по-перше, здатність діяти в ситуації невизначеності, що передбачає здійснення вибору способу дії та обґрунтування цього вибору; по-друге, здатність діяти самостійно передбачає саморозвиток особистості у процесі безперервної освіти; по-третє, здійснювати самостійно вибір та самостійно створювати альтернативи розвитку. Критеріями ж креативної компетентності є: уміння бачити проблему; уміння побачити в проблемі якомога більше альтернатив і зв'язків; гнучкість та швидкість мислення; уміння зрозуміти нову точку зору і відмовитися від засвоєної точки зору (подолання інерції мислення); оригінальність мислення як відхід від шаблону; здатність комбінувати ідеї та зв'язки

Навчатися діяти креативно означає оволодіти методологією постійної та ефективної гармонізації життєдіяльності людини не лише у стійких, а й у мінливих умовах соціально-економічного життя. Це реалізується у набутті людиною вміння бачити найближчі варіанти, забезпечувати їх різноманіття, створювати умови для виникнення нових та зберігати єдність елементів у їхньому відношенні один до одного. Виникнення нового можливе лише там, де для цього існують великі можливості, де є велика свобода вибору. У даному випадку діє принцип надмірності, завдяки якому виникають нові елементи, зберігаються всі, незалежно від того, чи є найближчі перспективи включення їх до сформованої системи. Саме це надмірне різноманіття створює спектр можливих напрямків розвитку, надає матеріал для відбору найбільш оптимальних тенденцій цього розвитку. Діяти креативно означає оптимально формувати своє життя як перехід від однієї фази гармонійної життєвої ситуації до іншої, що утворює когерентне середовище, гармонію між «Я» та його діями, намірами, можливостями. Креативна діяльність –

це можливість схоплення можливостей, що створює невизначенність ситуації та перетворення їх на одну з альтернатив бажаного майбутнього.

Таким чином, інноваційна освіта задля формування креативної компетентності має створювати когерентне середовище, в якому креативна діяльність особи буде її природним станом. Завдяки використанню принципів синергетики така освіта сприятиме підготовці креативно-ефективної поведінки людини у невизначених станах, формуватиме здатність до оптимальних переходів з однієї альтернативи до іншої, забезпечить розвиток вмінь людини контролювати трансфер домінант економічної діяльності в умовах різних впливів середовища, бачити можливості системи і визначати «еволюційний тренд», а також ефективно зумовити отримання бажаної результативності. Саме формування креативної компетентності сучасного спеціаліста сприятиме розвитку інноваційної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аكوпова, М. А. Проблема актуализации инновационного (творческого) мышления в системе постдипломного образования / М. А. Аكوпова, Н. Г. Ферсман // Науч.-технич. ведомости СПб государственного политехнического университета.–2010.– № 105.– С.148–152.
2. Аршинов В. И. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов / В. И. Аршинов, В. Г. Буданов, В. Э. Войцехович. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 536 с.
3. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и образовании / В. Г. Буданов. – М.: Издательство ЛКИ / URSS, 2007. — 232 с.

4. Журавлев В. А. Креативное общество, креативная экономика и инновации / В. А. Журавлев // Проблемы развития инновационно-креативной экономики. – М.: 2010 – 384 с. – С. 11-15.
5. Киров С. Г. Андрогогические аспекты формирования корпоративной компетентности современного специалиста / С. Г. Киров // Человек и образование.– 2010.– № 1.– С.28–49.
6. Солодова Е.А. Новые модели в системе образования: Синергетический подход, уч. пособие / Е. А. Солодова ; [предисл. Г. Г. Малинецкого]. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с.
7. Чернавский Д. С., Чернавская Н. М. Проблема творчества с точки зрения синергетики / Д. С. Чернавский, Н. М. Чернавская – [электронный ресурс] – режим доступа к ресурсу: <http://spkurdyumov.narod.ru/CherSyn10.htm>